

УДК 378.2

ОСВІТА І МОДЕРНИЙ ЛЮДСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ

Ольга Стефанишин

*Львівський національний університет імені Івана Франка
79008 м. Львів, проспект Свободи, 18*

Досліджено особливості змісту та способів отримання якісних послуг освіти в контексті розвитку інформаційного суспільства, а також розкрито шляхи їх удосконалення.

Ключові слова: освіта, інформаційне суспільство, людський капітал, філософія освіти, учитель-інноватор, якість освіти, професійна мобільність, фундаментальність освіти, самоосвіта.

Сучасний поступальний розвиток інформаційного суспільства в Україні, де понад 59% населення, тобто 21,8 млн є інтернет – користувачами і згідно з даними Глобального звіту з інформаційних технологій країна займає середню позицію (73-тє місце за розвитком ІКТ із 144 країн у рейтингу) актуалізує модернізацію сфери освіти [1,2]. За показником **Індексу розвитку людського капіталу Україна посідає 31 місце із 124 країн**, але у рейтингу впродовж останніх років все ж простежується зниження даної позиції.

Якою ж повинна бути філософія вищої освіти? Авторитарна педагогіка та індустріалістські парадигми у філософії освіти домінували в розвинених країнах до кінця ХХ ст., з початком переходу до інформаційного суспільства одержують соціально-економічну перевагу демократія та доцільний рівень індивідуальної свободи над жорстким регламентуванням і стандартизацією. Загострення екологічних проблем, неконтрольований доступ до джерел інформації, критика моделі „суспільства необмеженого споживання”, ускладнення умов для навчально-виховної роботи, зумовила збільшення середнього часу перебування молоді у вищому навчальному закладі. Занепадають переваги наказових форм управління над виробленням раціональних законів і їх дотримання. На думку учених, вдосконалення сфери освіти має відбуватись завдяки розширенню та урізноманітненню освітніх просторів, підтримки нестандартності й оригінальності мислення, збереженню багатства і різноманітності, природного і культурного спадку та ін. [3, с. 50–55].

Існує також радикальніший шлях перебудови вітчизняної освіти, коли фахівці пропонують ототожнити принципи нашої освіти з культурою постмодерного типу і переглянути кілька позицій:

- необхідність постановки нових цілей освіти – перехід від самодостатнього нагромадження інформації до навчання творчо оперувати нею; усвідомлення статусу знання як активної енергії;
- доцільність нових технологій навчання – заміна візуального шляху передачі інформації аудіовізуальним (як наслідок закінчення книжкової ери); актуалізація сугестивних методик освіти і виховання;

- оновлення предметів постмодерної школи;
- оновлення змісту традиційних курсів, приведення природничо-наукової картини світу, що формується школою, у відповідність постмодерній картині світу;
- необхідність змін у послідовності шкільних предметів відповідно до реалій сучасного стилю життя [4, с. 162].

„Постмодернізм” – позначення явищ, які відбуваються після періоду „модернізму”. Насправді йдеться про повне заперечення ідей і теорії модернізму, тому доцільніше було б користуватись терміном „антимодернізм”, вважає К. Корсак [3, с. 51].

Зазначимо, що детальніше ці ідеї викладені у працях українських вчених В. Лутая, Л. Горбунової, І. Каленюк, К. Корсака. Ми приєднуємось до думки К. Корсака, який вважає, що „не постмодернізм може стати надійною основою розвитку нашої системи освіти і надання професійної компетентності новим поколінням, а ...використання в психолого-педагогічній сфері досягнень лінгвістичних наук: нейромолекулярної біології, етології, генетики, теорії інформації та інше” [3, с. 55].

Зростає роль учителя-інноватора у школі. Інноваційність педагога характеризують такі особливості:

- відкритість до діалогу з молоддю, яка передбачає рівність психологічних позицій обох сторін;
- відкритість культурі й суспільству, яка виявляється у прагненні педагога змінити діяльність, дослідити проблеми та обрати оптимальні способи їх розв’язання;
- відкритість свого „Я”, власного внутрішнього світу, тобто організація такого педагогічного середовища, яке сприяло б формуванню і розвитку образу „Я” [5, с. 13–14].

Інноваційна педагогіка забезпечує якість навчання і виховання, розвиток особистості, здійснення її права на індивідуальний творчий внесок, на свободу саморозвитку.

А це можливо лише за умов самовдосконалення, самоосвіти, саморозвитку педагога, який закладає основу якості особистості молоді людини. Ми поділяємо думку, що оптимальним є цілісний погляд на освіту як на головний механізм соціального кругообігу якості (рис. 1).

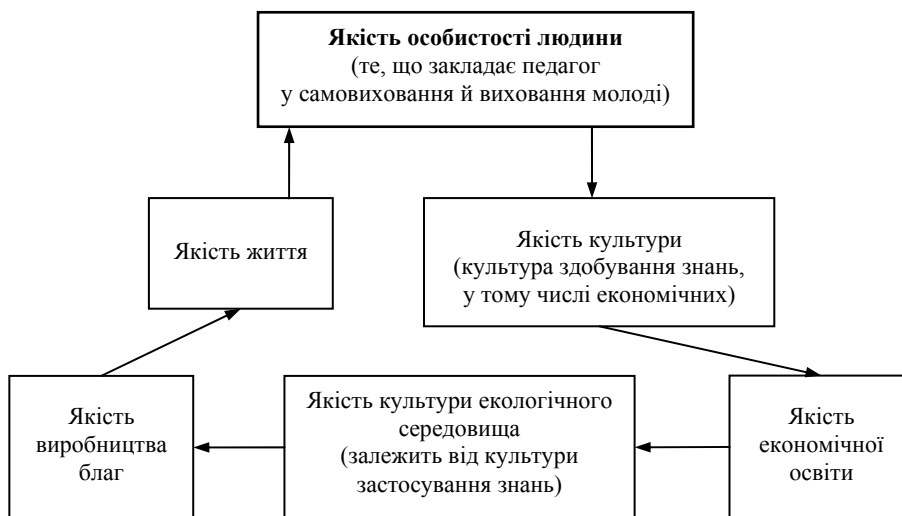

Рис. 1. Кругообіг якості освіти

Педагог-інноватор реалізовуватиме ідеї профільного навчання у сучасній старшій школі (30 профілів: природничо-математичний, технологічний, філологічний, художньо-естетичний та ін.).

Освіта не обмежується шкільною чи вищою. Нині освіта здобувається впродовж усього життя. Професії змінюються і компетенції теж. Потрібно знати, як використовувати роботи та 3D-принтер, сучасне програмне забезпечення, але в який спосіб цьому люди можуть навчитися: вдома, в університеті чи на курсах?

Сам спосіб навчання у світі змінюється дуже швидко. Ринок масових онлайн-курсів в 2014р. становив 50 млрд. доларів. І він зростає на 10-15% щороку. Є вже і український приклад – Prometheus[6].

Перспективним буде впровадження новітніх способів навчання в Україні, який нині апробовано у ВНЗ Австралії. Так, у ВНЗ Аделаїди на деяких напрямках скасували традиційні пари і замінили їх онлайн-навчанням із викладачами їхнього ж університету, організували навчальні хаби, де студенти і викладачі спілкуються між собою. Це вже інший спосіб навчання, тому виникає окремий бізнес-напрямок, що допомагає студентам обирати те, де і як вони мають навчатися[6]. Тому освіту в Україні має розвивати та управляти нею не лише держава в особі регулятора – Міністерства освіти і науки чи управління освіти, чи навіть школи, але і громадські організації та бізнес

Якщо раніше навчальний процес укладався у формулу S-0, де суб'єктом був викладач, а об'єктом – студент, то тепер студент теж стає суб'єктом навчання, тобто реалізується „нова парадигма освіти”, у суб'єкт-суб'єктних (S-S) взаєминах викладач не стільки навчає, скільки допомагає студентові вчитися самостійно. Це активна співпраця з метою здобуття знань, набуття умінь і навичок студентом, а викладачем – майстерності. Такі стосунки опосередковані спільними умовами навчання – сучасними технологіями. Студенти стають відповідальними за своє навчання, ВНЗ мобілізує студентів.

Всесвітня декларація про вищу освіту ЮНЕСКО зазначає, що масштабність і темпи сучасних перетворень такі, що суспільства значною мірою ґрунтуються на вищій освіті й наукових дослідженнях як важливих компонентах культурного, суспільно-економічного та екологічно стійкого розвитку людини, суспільств, націй. Як зазначено в Національній доктрині розвитку освіти, „в Україні має забезпечуватися прискорений, випереджальний, інноваційний розвиток освіти, а також створюватися умови для розвитку, самоствердження та самореалізації особистості протягом життя” [7, с. 11–14]. Вища освіта повинна врахувати найсуттєвіші зміни, які відбулися на порозі третього тисячоліття:

- перехід від енергетичних до інформаційних технологій;
- зміна наукових парадигм – від аналізу до синтезу.
- зміна освітніх парадигм – від вузької професіоналізації до системного вирішення творчих проблем фундаменталізації та інтеграції на основі інформаційних технологій;

В інформаційній економіці найважливішим є освітній потенціал, який забезпечує високий рівень знань, творчості, умінь у широкому розумінні. Лише широко освічена людина здатна гнучко перебудувати спрямованість і зміст своєї діяльності відповідно до змін технологій або вимог ринку праці.

Крім того, в наших університетах не буде лауреатів Нобелівської премії доти, поки університети й академічні інститути існуватимуть відокремлено, обмежуючи тим самим рівень викладання і залучення талановитої молоді до фундаментальних досліджень. Навіть створення єдиного Міністерства освіти і науки нічого не дало для їх зближення. Створення навчально-наукових комплексів, де базовим у їхній структурі був би університет, тісна співпраця в галузі науково-дослідницьких програм з академічними вищими навчальними закладами зумовить інтеграцію освіти з наукою і надасть їм необхідної гнучкості, прогностичності, єдності, наступності, неперервності й фундаментальності освіти. У Національній доктрині розвитку освіти пріоритетний розвиток освіти розглянуто як впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, а поєднання освіти і науки – умову модернізації системи освіти, головне джерело її подальшого розвитку [7, с. 11–14].

Вчені стверджують, що разом із кількісним економічним зростанням повинно відбутись і якісне підвищення ефективності виробництва, проте сьогодні ми „маємо неадекватну світовим тенденціям інтеграцію економіки України до глобалізованої економічної системи, коли за надбання економіки знань Україна розраховується доходами, отриманими від природної ренти, і таким чином потрапляє у технологічну залежність від високорозвинутих країн” [8, с. 10–11].

Провідні національні університети мають стати центрами, що об’єднують регіональні навчально-науково-виробничі комплекси, які в тісному зв’язку з економікою працюють над реалізацією довгострокових стратегічних програм розвитку регіонів, так і – країни (наприклад, Львівський національний університет імені Івана Франка, Національний університет „Львівська політехніка”, Національні технічні університети: „Харківський політехнічний інститут”, „Київський політехнічний інститут” та ін.). Однак, як і раніше, ВНЗ відводиться другорядна роль у проведенні передових наукових досліджень, які є основою елітної університетської підготовки. Занепад науково-дослідницької роботи у вищому навчальному закладі значно ускладнює досягнення європейських стандартів в освіті, бо одним із головних принципів створення зони європейської вищої освіти є вища освіта, що ґрунтується на наукових дослідженнях.

Хоча 10.11.2015р. український парламент підтримав законопроект «Про наукову та науково-технічну діяльність», який пропонує суттєві зміни у науковій сфері країни: пропонується фінансувати всі наукові дослідження в усіх інституціях (в університетах, і наукових установах), з одного фонду – Національного фонду досліджень; буде створено Національну раду з питань розвитку науки і технологій, що формуватиме державну політику у сфері наукових досліджень; закладено механізми створення якісно нових інфраструктурних підрозділів за кращими світовими зразками, зокрема, наукові інноваційні екосистеми; академічні інститути та університети матимуть можливість відкривати спільні магістерські, докторські програми тощо [9].

Прикладом справді інноваційної економіки у світі є економіка Фінляндії, яка за соціально-економічною ефективністю високих і надвисоких технологій випередила всі країни світу, а згодом посіла і перше місце за індексом глобальної конкурентоспроможності. Фінляндія стала першою країною, яка прийняла концепцію національної інноваційної системи як основного елемента політики у сфері науки й технологій.

Особливості та сильні сторони фінської інноваційної полягають в наступному: стабільність систем освіти, управління та інститутів інноваційної діяльності, співпраця університетів та приватного сектору, наявність ринку венчурного капіталу та регіональних програм розвитку.

За обсягами інвестицій у наукові дослідження, Фінляндія є однією з провідних країн світу. В питаннях фінансування для Академії Фінляндії пріоритетними є такі напрямки досліджень: сфера медицини, біологічних наук і навколишнього середовища; культура й суспільство; природознавство й техніка.

Важливим є Національне фондове агентство з технологій та інновацій Tekes, яке виступає як посівний інвестор. Агентство є підзвітним Міністерству праці і економіки Фінляндії й розподіляє більшу частину бюджетних коштів, що виділяються на прикладні дослідження. Tekes став основним джерелом фінансування державних досліджень і розробок, орієнтованих на бізнес. За міжнародними оцінками, Tekes ефективно фінансує дослідження і розробки, орієнтовані на створення експортних продуктів. Дієвість Tekes обумовлена його незалежним статусом. Незалежність дає змогу фонду діяти оперативніше, а також на довшу перспективу, ніж діють політичні структури. Це дає можливість максимально наблизити процес прийняття рішень до специфіки розробок. Хоча фонд має звітуватися перед Міністерством торгівлі і промисловості за витрачання коштів, міністерство не вправі приймати рішення про фінансування конкретних проектів – це вирішує сам Tekes.

Під егідою Парламенту країни діє фонд Sitra, який не здійснює фінансування технологічних досліджень і розробок як таких, але перетворився у венчурного капіталіста, що субсидує нові компанії на стадії початку і розширення їхньої діяльності. Переважна більшість компаній (понад 90%), де «Sitra» фінансує інновації, спочатку були партнерами «Tekes» [10].

Успіх Фінляндії, хоч і пояснюється певною мірою домінуючою роллю держави, але все ж є спільним досягненням усього народу. Головне тут – концентрація ресурсів на інноваційних темах і проектах, в яких наукові знання стають основою вищого рівня виробництва і розвитку людського потенціалу країни. Приватний бізнес вкладає у сферу науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт понад 70% усіх коштів.

Отже, тенденції глобалізації та постіндустріалізму вимагають відповідної реакції освітньої системи на виклик часу. Необхідний справді високий рівень професійної кваліфікації фахівця, його фундаментальної компетентності, яка забезпечує професійну мобільність в умовах жорсткої конкуренції на ринку праці. Професійна мобільність означає готовність і здатність працівника до швидкої зміни виконуваних завдань, робочих місць і фаху у рамках однієї професії чи галузі, здатність швидко опанувати нові фахи чи зміни в них, які виникають під впливом технологічних перетворень.

Відзначимо, що в країнах Європи забезпечення професійної мобільності на основі фундаменталізації є одним з пріоритетних напрямів удосконалення освіти, в Україні теж. Передусім принцип мобільності в освіті зrealізований через діяльність вчителя – інноватора, який мобільний у своєму розвитку, впроваджує нові технології навчання і виховання, результатом яких стає формування високо адаптованої до змінних умов, активної діяльності, творчої особистості. Мобільність учителя – це здатність до змін, до прийняття нового, до системного мислення, до розуміння взаємозв'язків і взаємозалежності в суспільному розвитку [5, с. 9].

Сучасна зарубіжна освіта забезпечує широку, а не вузьку спеціалізовану підготовку і має бути проблемною, що зумовлює, наприклад, в умовах США, відбір змісту навчального матеріалу на підставі принципів фундаменталізації, полікультурності, прогностичності.

Такий підхід властивий і процесу підготовки фахівців у Великобританії, де професійна мобільність та адаптація в умовах світового інформаційного простору є важливою кваліфікаційною вимогою. Прагнення до багатофункціональності, як одного з напрямів надання гнучкості, характеризує розвиток, наприклад, технічної вищої освіти Німеччини та Франції.

Особливої актуальності в постіндустріальних економіках набуває концентрація пріоритетності оволодіння інструментальними методами освіти у процесі професійної підготовки над формуванням вузькоспеціалізованих здібностей спеціаліста, що передбачає інтеграцію різних завдань професійної підготовки. Пріоритетність інтегрованих фундаментальних знань у змісті підготовки сучасних фахівців значною мірою пов'язана із властивостями інтегративних інформаційних систем, що є основою її теоретичного мислення, сприяє творчому освоєнню досліджуваної галузі.

Отже, фундаменталізація сприяє узагальненню, ущільненню та зростанню інформаційної ємкості наукового знання. Старе знання вводиться в нове у стиснутому, підпорядкованому вигляді.

В українській вищій школі найбільша увага приділяється фундаменталізації інженерної підготовки, значно менше медичної, педагогічної. Є очевидним, що у змісті освіти багато другорядного матеріалу, який відволікає від головного, а тому необхідно вийти за ці межі і стати на шлях фундаменталізації освіти.

Фундаментальність вищої освіти – це поєднання наукових знань і процесу освіти, яке дає можливість освіченій людині зрозуміти, що всі ми живемо за законами природи і суспільства, які ніхто не може ігнорувати.

Фундаменталізація – це передусім зведення великого обсягу інформації до певних стрижневих ідей, на яких базуються знання певної галузі чи міжгалузеві знання. Розрізняють три технології освіти: енциклопедична, фундаментальна і прагматична. З них лише фундаментальна технологія освіти передбачає, що фахову підготовку студент здійснює за неперервного, достатнього для обраного фаху

розширення обсягу фундаментальних та інструментальних знань, її результатом є освічена людина XXI ст. З огляду на це необхідно розв'язати проблему, пов'язану з недостатнім рівнем фундаментальної підготовки бакалаврів закладами II рівня акредитації (коледжами).

Важливою проблемою стає оптимізація інформаційної взаємодії на стадії передачі об'єкта професійних знань, що зумовлено інформаційною кризою. Знання також швидко старіють, що зумовлює перехід на інтенсивну модель освітнього процесу – формування здатності до самоосвіти.

Отже, розвиток інформаційного суспільства в Україні зумовлює необхідність покращення якості освіти, що означає удосконалення змісту та способів її отримання впродовж життя людини.

1. [Electronic source] / The Global Information Technology Report 2013. – Access mode to a resource: <http://www3.weforum.org/maintenance/public.htm>.
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://factum-ua.com>
3. Корсак К. Межі використання ідей постмодернізму в реформуванні освіти України // Вища освіта України. — 2004. — №4. — С. 50—55.
4. Матвеева Л. Л. Приведення принципів освіти у відповідність до вимог культури постмодерного типу як сутність освітньої реформи початку XXI століття // Філософія освіти XXI ст.: проблеми і перспективи: Мат. методол. сем. 22 листопада 2005р. – К.: Знання, 2000. — С. 160—163.
5. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: Навч. посібн. — К.: Академвидав, 2004. — 351 с.
6. Чесно про освіту. Що має давати школа / Українська правда– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/>
7. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 7 квітня 2002р. №347/2002 // Офіц. вісник України. — 2002. — №16. — С. 11—14.
8. Гець В. Характер перехідних процесів до економіки знань // Економіка України. — 2004. — №4. — С. 4—14.
9. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua/news/Novyny/118688.html>.
10. Козлова А. І. Інноваційна модель розвитку економіки України: міжнародні пріоритети / А. І. Козлова // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2012. – № 725. – С. 125–129

EDUCATION AND MODERN HUMAN POTENTIAL OF UKRAINE.

O. Stefanyshyn

*Ivan Franko National University of Lviv,
Prospekt Svobody 18, UA – 79008, Ukraine*

Features of the content and methods of obtaining high-quality education services in the context of information society were investigated and ways for their improvement discovered.

Key words: education, information society, human capital, philosophy of education, teacher-innovator, quality of education, professional mobility, fundamentality of education, self-education.

ОБРАЗОВАНИЕ И СОВРЕМЕННЫЙ ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ УКРАИНЫ

О.В.Стефанишин

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
79008 г. Львов, проспект Свободы, 18*

Исследованы особенности содержания и способов получения качественных услуг образования в контексте развития информационного общества, а также раскрыты пути их совершенствования.

Ключевые слова: образование, информационное общество, человеческий капитал, философия образования, учитель-инноватор, качество образования, профессиональная мобильность, фундаментальность образования, самообразование.